

Система когнітивного розвитку студента спирається на системні культурологічні досягнення і може бути у тісній взаємодії із інформаційною сферою. Важливим є вміння професіонала бачити загальну картину дійства і відповідно знаходити роль свого особистісного архетипу у загальній картині буття.

На прикладі аналізу текстів Лесі Українки можемо стверджувати, що власне дедуктивне усвідомлення тексту як холіцистичної єдності індивіда та світу дає можливість стверджувати, що власне текст є важливою культурологічною одиницею у системному поступі людства як культурологічної організованої спільноти, що дає можливість пізнати його потенціальні можливості у загальній креатосфері.

Література

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. (Навчальний посібник). Київ: Академвидав, 2012. 234 с.
2. Братусь Б.С. Аномалия личности. М., 1988. 298 с.
3. Кремень В. Філософія національної ідеї: людина, освіта, соціум. К., 2007. 576 с.
4. Леся Українка. Вибране. К., 1981. 234 с.
5. Рубінштейн С.А. Проблемы общей психологии. М. 1976, с. 373.
6. Сухомлинський В. Сто порад учителеві. К., 1988. 302 с.
7. Тищенко В. Викладач вищої школи: феномен професії. Львів: Сполом, 2006. 398 с.

УДК 378.091.2-051:37.091.2

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА-ФІЛОЛОГА (У КОНТЕКСТІ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ)

Оксана Мороз,

кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри української філології Маріупольського державного університету (м. Маріуполь, Україна)

У статті вивчено питання розвитку мовної особистості студента-філолога через призму творів Лесі Українки. Установлено, що мовні навички майбутніх філологів щодо лексики за походженням на основі творів поетеси формуються за допомогою таких методів: текстоцентричний, дослідницький, проектування.

Ключові слова: мовна особистість, мовотворчість Лесі Українки, текстоцентричний підхід, метод проектів, дослідницькі завдання.

The article is an attempt of analysis of the linguistic personality of a student of philology through the works of Lesia Ukrainka. It is established that the linguistic skills of future philologists in terms of vocabulary by origin on the basis of the poetess' works are formed using the following methods: text-centric, research, projecting.

Key words: linguistic personality, Lesia Ukrainka's language creation, text-centric approach, project method, research tasks.

Українська освіта є національно зумовленою, її підґрунтя – культурно-історична традиція, за яку в усі часи боролися та яку відроджували, без якої був неможливий духовний розвиток нації. Навчально-виховний процес передбачає насамперед інтелектуальне становлення молоді людини, але при цьому важливий і її національно-культурний розвиток. Опанування національно-культурних цінностей здійснюється через посередництво мови, що акумулює духовне, ментальне, національне життя етносу.

Людина стає більше ніж людина саме завдяки рідній мові, вона ніби вивищується над самою собою, кодуючи духовні начала людськості [6, с. 21]. Освіта рідною мовою – це безперечний чинник поступу суспільства загалом. На думку М. Пентилюк, мовна освіта в Україні повинна залучати молодих людей до національної культури саме на основі рідної мови [9, с. 2]. У зв'язку з цим набуває ваги фахова мовна підготовка вчителів-словесників, заґрунтована на цінностях, що завжди проголошувала й Леся Українка.

Сучасна мовна освіта спирається на положення Конституції України й визначається державотворчим характером української мови. Вивчення української мови в школах України – це процес, узвичаєний та узгоджений із принципами української лінгводидактики, отже, передбачає гармонійне використання традиційних та інноваційних методик, технологій навчання. Слід зазначити, що важливим у навчанні мови є не тільки форма, а й змістове наповнення. Завжди треба дбати про якість мовного матеріалу, про його відповідність духовним цінностям українського народу. Засобами якісного україномовного навчання слід формувати мовну особистість, і навчання української мови, особливо в південно-східному регіоні, стає ефективнішим тоді, коли зміст навчання мови є технологічно досконалим [8, с. 5]. Таким досконалим вважаємо і зміст, побудований на основі творчості Лесі Українки.

Відомий факт, що українська мова формувалася у складних умовах постійних заборон та утисків, нападів з боку офіційної влади. Джерелом її розвитку та збагачення була й лишається українська література, причому в XIX столітті внесок українських митців слова в розбудову мови був визначальним. Когорта українських письменників XIX століття, яких можна вважати й мовознавцями, мріяла про державницьке життя України, про скасування заборон української мови, про вільний та незалежний від російської мови розвиток, про самостійне життя українського народу. Такі надії мала й Леся Українка, яку вважають «третім колосом української поезії» [6, с. 273].

Роль Лесі Українки в історії української літературної мови – багатовекторна й визначається різною проблематикою та тематикою її творів. Розширивши обрії української літератури, поетеса тим самим збагатила українську мову «новими та оновленими засобами художнього мовлення» [6, с. 278]. Українська літературна мова набула стійкої європеїзації та інтелектуалізації – через переклади та оригінальні твори. Зокрема, через переклади класичних творів з інших літератур в українську мову потрапили іншомовні слова, що посприяли семантичній розбудові мови, опануванню нових явищ і понять. Леся Українка вводила в українську літературну мову «назви історичних реалій античної доби, доби середньовіччя, вона шукала в історіях інших народів таких тем, які були б близькі, суголосні українським темам» [3, с. 159]. Тому іншомовні слова входили в українську мову природно, лексично адаптувалися завдяки Лесиному перу. Загалом для XIX століття процес запозичення лексики був кроком уперед, він зблизив українську з іншими європейськими мовами, надав їй оновленого змісту й семантичних можливостей.

Сучасна мовна освіта потребує особливої уваги до постаті Лесі Українки, до її багатожанрового доробку. Громадська і творча особистість майстрині – це чи не найкращий взірець для наслідування для сучасної молоді людини. Творчість Лесі Українки є цінним джерелом для вивчення української мови. Отже, у контексті якісної мовної освіти та виховання студентської молоді вважаємо за необхідне констатувати, що залучення Лесиних текстів різних жанрів зробить процес вивчення української мови цікавим й ефективним, виховає національно свідому мовну особистість.

Твори Лесі Українки доречно застосовувати у вищій школі – для вивчення різних розділів сучасної української

літературної мови (студентами-філологами): лексикології, фонетики, морфеміки та морфології, синтаксису, стилістики тощо; а також і в межах курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

У пропонованій розвідці увагу зосередимо на аспектах вивчення лексикології, зокрема лексики за походженням. Відомо, що у вишівському курсі сучасної української літературної мови різні мовні явища, відомі зі школи, вивчаються поглиблено, із розширеними класифікаціями. Лексика за походженням розглядається як багатшарова структура, складовими якої є такі компоненти: корінна українська лексика (індоєвропейська, праслов'янська, давньоруська, власне українська), запозичена лексика (давні, нові й новітні запозичення з різних мов). Для ефективного засвоєння цього матеріалу слід залучати традиційні та інноваційні методи навчання мови. Так, для пояснення нового матеріалу традиційна форма – лекція, а також і її оновлені варіанти: лекція-презентація, відеолекція, лекція в дистанційному форматі та ін.

У межах національної мовної освіти доречно застосовувати текстоцентричний підхід, що передбачає використання різних текстів для вивчення певних мовних явищ. Хоча робота з текстом – не нова, однак мало застосовувана, а в контексті сучасного комунікативного навчання української мови доволі актуальна. На думку лінгводидактів, зокрема О. Кулик, вивчення мови на текстовій основі – «це визнання тексту не тільки одиницею мовної комунікації, а й основною дидактичною одиницею на уроках української мови» [4, с. 34]. Робота з текстом формує мовну компетентність, зокрема і лексичну, і комунікативну. Аналітична діяльність студентів спрямована на текст, у якому вони відшукують слова, різні за походженням, з'ясовують їх зв'язки з іншими елементами тексту, висловлюють спостереження щодо функціонування в мовленні аналізованих одиниць. Отже, виучувані мовні одиниці вивчаються не абстраговано, а в їх текстовому оточенні.

Текстоцентричний підхід дозволяє викладачеві обирати тексти для опрацювання нового матеріалу, для перевірки знань студентів, для самостійної роботи тощо. Однією із переваг цього підходу є та, що вдало дібраний текст є засобом залучення до української культури. У зв'язку з цим висловлюємо переконання, що використання текстів на основі творів Лесі Українки є важливим мотиваційним моментом

щодо вивчення лексикології української мови. Мовотворчість поетеси – різна, багатовимірна, має універсальний характер, і тому є невичерпним джерелом для вивчення різних мовних одиниць, однак лексика все ж є відправною точкою для майбутнього фахівця-філолога.

Твори Лесі Українки, на нашу думку, слід використовувати для вивчення – на різних етапах – лексики української мови за походженням. Насамперед звертаємо увагу на ті з них, які присвячені неукраїнській історії, наприклад, драматична поема «Руфін і Прісцилла». Відомо, що Леся Українка добре знала класичну поетику й риторичку, освоїла їх на рідному мовному ґрунті, що й дозволило їй створити прекрасні зразки в українській літературній мові [6, с. 284]. На основі текстів поетеси бачимо, як іншомовна лексика вміло поєднується з українською: *«Так, я довідався, що ваші збори / Вже викрито, і що туди сьогодні / Пошлють вігилів із центуріоном, / Щоб вас вхопити на гарячій вчинку»* [5, с. 48].

Оскільки Леся Українка пише про історію античного Риму, то переважна частина запозичень – це ще й історизми, рідше – архаїзми, у зв'язку з чим акцентується увага й на цих мовних явищах.

На особливу увагу звертаємо під час вивчення запозичених слів на власні імена, уживані в поемі «Руфін та Прісцилла», наприклад: *Сервілія, Парвус, Кай Летицій*. Власні найменування створюють особливий античний колорит, і відчутти його можна тільки на основі творів Лесі Українки. Увага до власних імен активізує пізнавальну діяльність студентів, збагачує їхній лексичний склад.

На основі уривків із творів Лесі Українки доречні й дослідницькі завдання, що активізують аналітичну діяльність студентів. Дослідницьку роботу на уроках української мови характеризують як внутрішньо мотивовану, пізнавально-пошукову [1, с. 50]. Стимулом пізнавальної активності студентів може бути аналіз творів Лесі Українки, особливо позапрограмих. Дослідницькі завдання орієнтовані на читання тексту й аналіз певних мовних фактів. Наприклад, подано уривок з драматичної поєми «Руфін і Прісцилла»: *«Певна річ! / Ви однієї спілки! Християнин / В тобі перед патрицієм сховався»*.

На основі уривку формулюється дослідницьке завдання: прочитати текст; повнозначні слова тексту проаналізувати щодо походження – запозичені чи незапозичені; установити

морфемну будову слів. Завдання такого типу не тільки апелюють до творчості Лесі Українки, а й навчають розуміти мовні явища через призму мовної особистості поетеси.

Сприймання, усвідомлення та використання лексики за походженням відбувається не тільки під керівництвом викладача, а й у ході самостійної навчальної діяльності. Працюючи самостійно, студент реалізує творчий потенціал, він – активна творча особистість. А реалії нашого часу мають запит на креативного вчителя, «здатного продукувати цікаві перспективні ідеї, оригінально подавати навчальний матеріал» [2, с. 29]. Тільки навчаючись бути креативним, студент зможе стати креативним фахівцем, здобути здатність творчо мислити, ухвалювати нові або вдосконалені рішення. Творче мислення передбачає самостійну, високоорганізовану та мотивовану діяльність, скеровану на розвиток творчих якостей [11, с. 32].

Творча діяльність Лесі Українки сама по собі може надихати студентів на лінгвістичні пошуки, на розуміння та усвідомлення мовних явищ, здобутих з її текстів. Мовна особистість студента-філолога через призму креативності формується у ході проєктної роботи, і саме метод проєктів актуальний щодо вивчення мовотворчості Лесі Українки.

Дослідники переконані, що метод проєктів – «спосіб навчання, що полягає в розв'язуванні певної навчальної проблеми шляхом творчого пошуку й презентації результатів у вигляді проєктів» [10, с. 94]. Оскільки проєкт студент виконує самостійно, то такий метод є особистісно-орієнтованим і практично зумовленим; кінцевий результат – певна лінгвістична розробка, здійснена самостійно, із вільним вибором джерел. Розробляючи проєкт, студенти самостійно обирають твори Лесі Українки, а також довідкову літературу, словники тощо.

У контексті вивчення лексики української мови за походженням пропонуємо такі проєкти, як: «Морфемна будова власне українських слів Лесі Українки»; «Неукраїнські власні імена в драматичних поемах Лесі Українки»; «Латинські запозичення у творах Лесі Українки: тематична класифікація»; «Історія античного світу в загальних назвах» та ін. Розроблення проєкту регламентується обсягом лексичного матеріалу (наприклад, 20 лексичних одиниць); кількістю опрацьованих творів (якщо драматична поема – одна; поезія – до 10) та ін.

Отже, залучення творів Лесі Українки до вивчення лексики української мови за походженням сформує розвинену

культурно й національно мовну особистість майбутнього фахівця-словесника, здатного до ефективної та креативної фахової діяльності.

Література

1. Борисенко В. Дослідницькі завдання в системі мовної освіти. *Українська мова і література в школах України*. 2013. № 5. С.50-52.
2. Горошкіна О., Караман О. Формування креативності майбутніх учителів української мови як лінгводидактична проблема. *Українська мова і література в школах України*. 2014. № 12. С.29-33.
3. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури. К.: Інститут української мови НАН України, 2009. 352 с.
4. Кулик О. Текстоцентричний підхід як необхідна умова формування комунікативної компетентності учнів. *Українська мова і література в школах України*. 2017. № 7-8. С.34-37.
5. Леся Українка. Руфін і Прісцилла: драма у п'яти діях. К.: Либідь, 2011. 200 с.
6. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 607 с.
7. Нагрибельна І. Формування лексичного запасу учнів засобами самостійної роботи. *Українська мова і література в школах України*. 2017. № 10. С.16-18.
8. Пентиліук М. Актуальні проблеми української лінгводидактики в дослідженнях учених-методистів. *Дивослово*. 2016. № 9. С.2-5.
9. Пентиліук М. Теоретичні засади методики навчання української мови. *Українська мова і література в школах України*. 2013. № 5. С.2-6.
10. Пентиліук М. І., Горошкіна О. М., Попова Л. О., Нікітіна А. В., Мордовцева Н. В. Словник-довідник з української лінгводидактики / За заг. ред. М. Пентиліук. Х.: Видавнича група «Основа», 2016. 172 с.
11. Полінок О. Розвиток креативних здібностей учнів 10 класу в процесі проектної діяльності на уроках української мови. *Українська мова і література в школах України*. 2017. № 6. С.30-34.